

Рівненський державний гуманітарний університет

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 3

Рівне – 2014

Психологія: реальність і перспективи: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3. – Рівне: Видавництво ТзОВ «Дока центр», 2014. – 182 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна - кандидат педагогічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Максименко Сергій Дмитрович — академік-секретар відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г. С. Костюка;

Ямницький Вадим Маркович — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Юрченко Вікторія Миколаївна — доктор психологічних наук, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Михальчук Наталія Олександрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко Світлана Анатоліївна — доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко Оксана Борисівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шугасва Людмила Михайлівна — доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Пасічник Ігор Демидович — доктор психологічних наук, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія»;

Вірна Жанна Петрівна — доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Гошовський Ярослав Олександрович — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки;

Воробійов Анатолій Миколайович — кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Тамара Іллівна — кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної) Рівненського державного гуманітарного університету;

Корчакова Наталія Вікторівна — кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету (**відповідальний секретар**);

Созонюк Ольга Степанівна — кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 28.11. 2014 р.).

Свідоцтво про державну реєстрацію **Серія КВ №18713-7513Р.**

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Ст.Бандери, 20, e-mail: dokacentr@mail.ru.

СЕНСИТИВНІСТЬ ТА СОЦІАЛЬНА УЯВА В СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Резюме. У статті проаналізовано особливості сенситивності та соціальної уяви як фуркаційних чинників становлення соціального інтелекту майбутнього психолога. Охарактеризовано авторську концепцію соціального інтелекту, яка передбачає, що соціальний інтелект вміщує когнітивну, мнемічну та емпатійну підструктури.

Ключові слова: соціальний інтелект, фуркаційні чинники, сенситивність, соціальна уява, когнітивна, мнемічна та емпатійна підструктури соціального інтелекту.

Постановка проблеми. Проблема становлення соціального інтелекту психолога є недостатньо вивченою в психологічній літературі. Це пояснюється, насамперед, тим, що в сучасних психологічних дослідженнях досить мало уваги приділяється вивченню саме проблеми сутності і функцій соціального інтелекту. Хоча соціальний інтелект, крім того, що він є однією з важливих складових процесу життєдіяльності людини, у великій мірі визначає пізнання і розуміння особистістю як своїх дій, вчинків, діяльності в цілому, так і інших людей. Деякі психологи відносять соціальний інтелект до структурних компонентів комунікативних здібностей людини, оскільки вважають, що саме він відповідає за розуміння або нерозуміння суб'єктом вербальних і невербальних реакцій особистості. Ні в кого не викликає сумніву, що саме соціальний інтелект допомагає людині прогнозувати міжособистісні відносини, інтуїтивно передбачати те або інше завершення певних ситуацій. Це свідчить про сформовану когнітивну емпатію людей з високим рівнем розвитку соціального інтелекту. Такі індивіди, як правило, відрізняються психологічною витривалістю, стресостійкістю, що допомагає їм з гідністю виходити з різного роду проблем, приймати самостійні рішення навіть в екстремальних ситуаціях і, при цьому, не боятися зробити помилку або зазнати невдачі.

На думку О.С.Михайлової [6, с.6], соціальний інтелект – це інтегральна інтелектуальна здатність, що забезпечує успішність спілкування та соціальної адаптації, здатність прогнозувати поведінку людей у різних життєвих сферах, в різних життєвих ситуаціях, розпізнавати наміри, почуття та емоційні стани людини за допомогою невербальної й вербальної експресії.

О.С.Михайлова пише, що формуванню соціального інтелекту сприяють не тільки соціальна перцепція, соціальна пам'ять, соціальне мислення, а й соціальна сенситивність. Під нею вченою, так як і Ю.М.Ємельяновим, розуміється особлива, що має емоційну природу, чутливість щодо психічних станів інших, їх прагнень, цінностей і цілей [6, с. 7].

Сенситивність (як, до речі, й соціальна уява особистості) розглядаються нами як фуркаційні чинники становлення соціального інтелекту психолога, чому й буде присвячено дану публікацію. **Метою** нашої статті є проаналізувати особливості впливу сенситивності та соціальної уяви на становлення соціального інтелекту майбутнього психолога, описати структуру соціального інтелекту тощо.

Результати теоретичного дослідження. У розумінні суті поняття “сенситивність” можна виокремити декілька підходів. Одні автори розглядають її як цілісну, загальну властивість, як здатність передбачати (прогнозувати) почуття, думки та поведінку іншої людини. Інші автори віддають перевагу багатокomпонентній теорії соціального інтелекту. Зокрема, американський психолог Г.Сміт вважає, що відповідь на запитання, яку точку зору варто прийняти, залежить від того, що ми хочемо: знаходити та відбирати сенситивних людей чи актуалізувати, тренувати сенситивність. При виборі має бути віддано перевагу погляду на сенситивність як на загальну особистісну якість [5, с. 62].

Г.Сміт виокремив чотири компоненти сенситивності:

- *дослідницька сенситивність*, яка базується на спостереженні – здатність спостерігати (бачити і чути) іншу людину і, разом з тим, запам'ятовувати, як він/вона виглядав(ла) і що говорив(ла);

- *теоретична сенситивність* – розглядається як здатність відбирати і застосовувати на практиці теорії з метою більш точних інтерпретацій дійсності та передбачення почуттів, думок і дій інших людей; іншими словами, вивчення різних особистісних теорій може значно поліпшити наше розуміння поведінки оточуючих і самих себе;

- *гіпотетична сенситивність* визначається як здатність людини розуміти типового представника тієї чи іншої соціальної групи і використовувати це розуміння для передбачення поведінки інших людей, які також належать до цієї групи. Така здатність знаходити закономірності та рухатися від загального (цілого) до окремого визначається обсягом знань людини про групу та її досвідом у спілкуванні з іншими індивідами;

- *ідеографічна сенситивність* – здатність розуміти своєрідність кожної окремої людини. Коментуючи цей вид сенситивності, Г. Сміт звертає увагу на те, що його істотно відмінністю від дослідницької та теоретичної сенситивності є залежність від часу спостереження, ступеня знайомства людей тощо. Тому дослідники визначають ідеографічну сенситивність як здатність особистості використовувати досить тривале знайомство з іншими, що дозволить збільшити обсяг інформації про людину з метою більш точних прогнозів її поведінки.

Таким чином, соціальний інтелект розглядається в наукових працях з позицій базових його характеристик, які сприяють формуванню інтелекту. До числа основних факторів становлення соціального

інтелекту ряд авторів відносять сензитивність, рефлексію та емпатію.

Отже, соціальний інтелект, який формується одночасно із когнітивним та морально-ціннісним розвитком людини, в той же час являє собою відносно незалежне праксеологічне утворення – те, що цілком можна визначити як “далекоглядність в міжособистісних стосунках” (Е.Торндайк) або як “практично-психологічний розум” (Л.І. Уманський).

Іноді в науковій літературі соціальний інтелект ототожнюється з практичним мисленням. В.М. Дружинін також використовує поняття “практичний розум” як такий, що спрямовує свою дію від абстрактного мислення до практичного, від загальних принципів – до конкретних обставин життя людини, на відміну від теоретичного розуму, спрямованого від простого споглядання до абстрактного мислення особистості [3, с. 51].

О.Л. Южанінова виділяє соціальний інтелект як третю характеристику інтелектуальної структури особистості, як своєрідний додаток до практичного і логічного інтелекту. І якщо останні відображують сферу суб’єкт-об’єктних стосунків, то соціальний інтелект – суб’єкт-суб’єктних. Вчена розглядає соціальний інтелект як особливу соціальну здатність у трьох вимірах: соціально-перцептивних здібностей, соціальної уяви та соціальної техніки спілкування тощо [7, с. 64].

Соціально-перцептивні здібності – це такі, що забезпечують можливість адекватного відображення індивідуальних, особистісних властивостей реципієнта, особливостей плину його психічних процесів, прояви емоційної сфери тощо, а також точність у розумінні характеру взаємостосунків реципієнта з оточуючими. З іншого боку, враховуючи зв’язок рефлексивних процесів із соціально-перцептивними, слід доповнити психологічний зміст даного феномена здатністю самопізнання (усвідомлення своїх індивідуально-особистісних властивостей, мотивів поведінки і характеру сприйняття себе іншими) [2, с. 38].

Соціальна уява – це здатність до адекватного моделювання індивідуальних і особистісних особливостей людей на основі суто зовнішніх ознак, а також здатність до прогнозування характеру поведінки реципієнта в конкретних ситуаціях, точного передбачення особливостей подальшої взаємодії з іншими [2, с. 49].

Соціальна техніка спілкування – це досить результативний компонент, який виявляється у здатності людини виконувати роль іншого, володіти ситуацією і спрямовувати взаємодію в потрібному для особистості напрямку з огляду на багатство технік та засобів спілкування. Найвищим критерієм прояву соціально-інтелектуального потенціалу особистості є здатність впливати на психічні стани і прояви інших людей, а також фасилітувати формування.

У роботах Н.А.Амінова та М.В. Молоканова соціальний інтелект розглядається як умова вибору профілю діяльності майбутніми практичними психологами. В результаті досліджень науковцями виявлено зв’язок соціального інтелекту зі здатністю до ефективної дослідницької діяльності. Ті респонденти, у яких було виявлено високий рівень розвитку соціального інтелекту, продемонстрували більш високі здатності до виконання практичної психологічної діяльності, конструктивного впливу на аудиторію в процесі здійснення міжособистісних ділових форм комунікації [1].

У 1994 р. в межах реалізації проекту “Інтелектуальний потенціал” Н.А. Кудрявцева запропонувала свою концептуальну розробку цієї складної проблеми. Істотним у цьому проекті було прагнення співвіднести загальний і соціальний інтелект людини. Автором з урахуванням уявлень про структуру інтелектуального потенціалу індивіда було розроблено комплекс дослідницьких підходів і конкретних методик, які дозволили виокремити інтегративний показник інтелектуального потенціалу людини. Він позначений як “єдність інтелекту” і відображає суттєві компоненти механізму інтелектуального зростання: загального інтелекту (здатність розв’язувати завдання на суб’єкт-об’єктному рівні) та соціального інтелекту (здатність розв’язувати завдання на суб’єкт-суб’єктному рівні). При цьому, Н.А. Кудрявцева зазначає, що важливим компонентом у структурі соціального інтелекту є самооцінка людини.

Соціальний інтелект розуміється вченою як здатність до раціональних, розумових операцій, об’єктом яких є процеси міжособистісної взаємодії. В емпіричних дослідженнях було встановлено неоднозначну картину взаємозв’язку загального і соціального інтелекту: соціальний інтелект дещо незалежний від загального інтелекту [цит. за 4, с. 376].

У дослідженні М.Л. Кубишкіна було виявлено зв’язок соціального інтелекту з діяльністю, спрямованою на досягнення високих результатів у соціально-значущій діяльності. Дослідження М.Л. Кубишкіна показали, що провідними особливостями людей з неабияким мотивом соціального успіху є досить велика активність і впевненість у собі, висока самооцінка поєднано зі впевненістю в своїй чарівності, високо розвинений соціальний інтелект тощо [цит. за 2, с. 179].

М.І. Бобнева визначає соціальний інтелект в системі соціального розвитку особистості. Науковець зазначає, що механізмом формування особистості є процес соціалізації. М.І. Бобнева розуміє соціалізацію як процес, що забезпечує включення людини в ту чи іншу соціальну групу чи спільноту. Формування людини як представника даної групи, тобто носія їхніх цінностей, норм, настановлень, морально-етичних орієнтацій і т.п. передбачає розвиток у людини необхідних для цього властивостей і здібностей, а також формування соціального інтелекту [цит. за 5, с. 72].

Беручи до уваги наявність значених значень, М.І.Бобнева вказує на те, що сама по собі соціалізація не забезпечує цілісного формування людини. Найважливішою закономірністю процесу соціального розвитку індивіда є наявність в структурі особистості двох протилежних тенденцій – типізації та індивідуалізації, які опосередковують становлення і розвиток соціального інтелекту суб’єкта.

Прикладами першої є різноманітні види стереотипізації, формування заданих групою і загальних для її членів соціально-психологічних властивостей. Приклади другої – накопичення людиною індивідуального досвіду соціальної поведінки і спілкування, вироблення власне свого ставлення до приписуваних їй ролей, формування особистісних норм і переконань, систем смислів і значень і т.д.

Таким чином, формування людини є результатом досить складного поєднання процесів соціалізації та індивідуального соціального розвитку особистості, пов'язаного з соціальним навчанням. У цьому зв'язку М.І.Бобнева виокремлює особливу потребу особистості – потребу в соціальному досвіді. Вчена стверджує, що для повноцінного розвитку особистості необхідними є дві форми придбання соціального досвіду – і організоване соціальне навчання, і стихійна практика соціальних взаємодій, що забезпечує спонтанний та, разом з тим, активний розвиток особистості, який також підсилюється рівнем сформованості соціального інтелекту.

Більше того, М.І.Бобнева вважає, що соціальний інтелект передбачає формування здібностей і властивостей, що забезпечують соціальну адекватність особистості в умовах макро- і мікросоціуму.

У якості найважливішого факторного чинника становлення соціального інтелекту постає і соціальна уява. Під нею розуміється здатність людини поміщати себе в умови реального соціального контексту і окреслювати свою власну модель поведінки. Тоді соціальний інтелект може розглядатися як здатність вбачати і вловлювати складні стосунки і залежності в соціальній суспільній сфері.

Ми вважаємо, що соціальний інтелект психолога, однозначно, включає декларативні та оперативні (процедурні) знання, які індивід застосовує в реальному житті для інтерпретації подій, створення планів і прогнозування як дій повсякденного життя, так і професійних ситуацій. Ці уявлення, особисті спогади і правила інтерпретації складають когнітивну підструктуру соціального інтелекту. У свою чергу, мнемічну підструктуру заповнює придбаний психологом досвід, а емпатійні можливості суб'єкта спрямовані на актуалізацію механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем соціального життя.

Отже, когнітивна підструктура соціального інтелекту включає в себе сукупність досить стійких знань, оцінок, правил інтерпретації подій, поведінки людей, їх взаємовідносин і т.д. на основі сформованої системи інтерпретацій на мікроструктурному і макроструктурному рівнях. Мікроструктура когнітивної складової соціального інтелекту детермінується функціями останнього, а саме пізнавально-оцінною, від якої залежить грамотна переробка та оцінювання інформації, яку сприймає суб'єкт; прогностичної, на основі якої здійснюється планування та прогнозування розвитку міжособистісних взаємодій; комунікативної, що забезпечує ефективність власне процесу спілкування (дана функція пов'язана з адекватним сприйняттям і розумінням партнера по спілкуванню); рефлексивної, яка знаходить своє відображення безпосередньо в самопізнанні. У свою чергу, макроструктура когнітивної складової соціального інтелекту виявляється у ставленні індивіда до себе як до цінності, ціннісно-смісловій позиції до міжособистісних відносин, а також в актуалізації мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, аксіологічного ставлення до професійної та інших видів діяльності.

Джерелом соціального інтелекту на мікроструктурному рівні є безперервна актуалізація перерахованих нами функцій. При цьому результатом їх інтеграції можна вважати сукупність суб'єктивних шкал, що дають можливість суб'єктові орієнтуватися в особливостях міжособистісної взаємодії, розпізнавати й адекватно оцінювати поведінку інших індивідів. Одним з основних результатів соціального інтелекту високого рівня буде наявність у особистості суб'єктивних статистик різних модальностей. Це – простір суб'єктивних психосемантичних шкал, символіка невербальної поведінки, нормативи мовної продукції і т.д.

Завданням соціального інтелекту на макроструктурному рівні є забезпечення можливостей оцінювати себе й інших людей як особистостей. При цьому ціннісні орієнтації окремого індивіда можуть не збігатися із загальноприйнятими соціальними нормами і навіть вступати з ними в конфлікт, але завжди є такий соціум і його конкретні представники, у яких індивідуальне бачення світу, особистісні цінності і смисли людини будуть знаходити підтримку.

Мнемічна складова соціального інтелекту психолога характеризує наявність у індивіда здатності до інтерпретації явищ, подій життя, поведінки інших людей і своєї власної як суб'єкта цих подій. Мнемічна підструктура базується на особистісному досвіді суб'єкта, де суб'єктивні статистики утворюють особистісний інтерпретаційний комплекс. Полімодальність в даному випадку означає наявність у людини різних інтерпретаційних комплексів відповідно до різних сфер буття індивіда. Формально вони можуть суперечити один одному, проте психологічно в нормі є внутрішньо узгодженими, забезпечуючи єдність мнемічної складової соціального інтелекту.

Наявний на рівні мнемічного компонента комплекс інтерпретацій має власну ієрархію: Я – інші люди – навколишній світ. Кожен з цих рівнів інтерпретацій представлений на рівні мнемічного компонента у вигляді його специфічних залежних підструктур. Ядром особистісного інтерпретаційного комплексу є накопичена індивідом сукупність оцінок самого себе. При цьому оцінке ставлення до себе завжди залишається суб'єктивно незавершеним, відкритим. Ураховуючи особливості взаємодії особистості з навколишнім соціумом, у людини виявляється інтегральна характеристика індивідуального досвіду – самоповага особистості, сполучена з поняттям суб'єктивної вартості. Особистісний інтерпретаційний комплекс психолога характеризується можливістю інтерпретації інших, їх поведінки і вчинків. Ці інтерпретації дозволяють їх учасникам безперервно розширювати і коректувати інтерпретаційний запас особистісного досвіду, забезпечують перевірку на сполучуваність і подібність різних інтерпретаційних комплексів.

У процесі життєдіяльності в індивіда у зв'язку з необхідністю постійно оцінювати інших, їх особливості

поведінки і вчинків, поступово виробляються різні стратегії оцінок за критерієм сумісності свого сприйняття світу і сприйняття його іншими. У свою чергу, ці стратегії оцінок і формують відповідний особистісний інтерпретаційний комплекс у міжособистісній сфері, який є домінантним на рівні мнемічного компонента соціального інтелекту.

Емпатійна складова соціального інтелекту педагога більшою мірою залежить від того, яку форму поведінки індивід обирає в якості пріоритетної, що очікує від оточуючих його суб'єктів, який ціннісний інтерпретаційний комплекс у ставленні до навколишнього світу сформувався у людини, які можливості є у даного індивіда в плані використання механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем соціального життя тощо.

Висновки. Отже, соціальний інтелект психолога, включає застосовувані індивідом в реальному житті знання для інтерпретації подій, створення планів і прогнозування як дій повсякденного життя, так і професійних ситуацій. Ці уявлення, особисті спогади і правила інтерпретації утворюють когнітивну підструктуру соціального інтелекту. Мнемічна підструктура складається з набутого психологом досвіду, тоді як емпатійну підструктуру вибудовують можливості суб'єкта, спрямовані на актуалізацію механізмів антиципації у розв'язанні різних проблем соціального життя. Більш детально структура соціального інтелекту психолога буде проаналізована в наступних наших публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Аминов Н.А. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов [Текст] / Н.А. Аминов, М.В. Молоканов // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13. – № 5. – С. 104–110.
2. Андреева Г.М. Социальная психология [Текст] / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 375 с.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей [Текст] / В.Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2002. – 368 с.
4. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение : [учебник для вузов] / В.Н. Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб. : Питер, 2002. – 544 с.
5. Либин А.В. Дифференциальная психология: На пересечении европейских, российских и американских традиций [Текст] / А.В. Либин. – М. : Смысл, 1999. – 532 с.
6. Михайлова Е.С. Социальный интеллект: тернистый путь от понятия к методике [Текст] / Е.С. Михайлова // Психологическая газета. – 1996. – № 9. – С. 6–9.
7. Южанинова А.Л. К проблеме диагностики социального интеллекта личности [Текст] / А.Л. Южанинова // Проблемы оценивания в психологии. – Саратов, 1984. – С. 63–67.

Резюме. В статье дан анализ особенностям чувствительности и социального воображения как факторными факторами становления социального интеллекта будущего психолога. Дана характеристика авторской концепции социального интеллекта, которая предполагает, что социальный интеллект включает когнитивную, мнемическую и эмпатийную подструктуры.

Ключевые слова: социальный интеллект, факторные факторы, чувствительность, социальное воображение, когнитивная, мнемическая и эмпатийная подструктуры социального интеллекта.

Summary. In this article the peculiarities of sensitiveness and social imagination of the person as furcative factors of the development of social intellect of a future psychologist were analyzed. The author's conception of social intellect shows us that this intellect includes cognitive, mnemic and emphatic structures.

Key words: social intellect, furcative factors, sensitiveness, social imagination, cognitive, mnemic and emphatic structures of social intellect.

УДК 159.944.4:616-089

К.В. КОЗАЧОК, В.Л. РОМАНЮК

ОСОБЛИВОСТІ ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОГО СТРЕСУ У ПАЦІЄНТІВ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМ ЖОВЧНИХ ШЛЯХІВ В УМОВАХ ХІРУРГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ

Резюме: У статті представлено результати дослідження особливостей післяопераційного стресу у пацієнтів відділення планової хірургії з діагнозом гострий калькульозний холецистит (ГКХ) у віці 52-66 р. Виявлено, що у пацієнтів експериментальної групи у перший післяопераційний день зміна показників гомеостазу та емоційної сфери вказувала на особливості динаміки першої стадії стресу (стадія тривоги), а на п'ятий післяопераційний день – на особливості динаміки другої стадії стресу (стадія резистентності). Серед пацієнтів експериментальної групи окремої уваги заслуговує факт домінування парасимпатотоніків щодо симпатотоніків (за індексом Кердо), що може бути додатковим інформаційним джерелом моніторингу, а також вікові і статеві особливості даної соматичної патології.

Ключові слова: стрес, показники гомеостазу, емоції, тривожність, гострий калькульозний холецистит, хірургія.

Постановка проблеми. Ганс Сельє визначав стрес, як загальну неспецифічну реакцію організму у відповідь на дію будь-яких сильних подразників (стрес-чинників): фізичних (спека, холод, травма),

З М І С Т

Передмова.....	3
Павелків Р.В. Місце просоціальної поведінки у формуванні моральних цінностей особистості	4
Литвиненко С.А. Ігротерапія як метод психологічної допомоги дітям і підліткам.....	8
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Актуальні проблеми практики супервізії у професійній підготовці майбутніх психологів	11
Петренко О.Б. Діяльність педагога зі збереження психічного здоров'я дитини: актуалізація ідей Василя Сухомлинського.....	14
Артемова О.І. Розвиток креативного потенціалу майбутніх практичних психологів в процесі професійної підготовки.....	19
Артимовець А.П., Литвиненко С.А. Теоретичний аналіз проблеми творчого мислення.....	22
Бабак К.В. Професійний розвиток особистості у практиці діяльності психологічної служби.....	25
Борейчук І.О., Свінтозельська І.В. Психологічна готовність вчителя як компонент регуляції взаємин між учнями.....	28
Бурдова М.В., Ямницький В.М. Проблема страху смерті у похилому віці.....	31
Бучко В.Б. Психологічна допомога у розв'язуванні конфліктів шляхом переговорів.....	34
Воробйов А.М. Психолого-соціальні концепти внутрішнього конфлікту в учнівській молоді.....	38
Гаврилець Ю. Д., Тукаєв С. В., Різун В. В., Макаруч М. Ю. Закономірності психоемоційного впливу телевізійних новин на молоду студентську аудиторію	42
Главінська О.Д. Аналіз психологічної суверенності як феномену особистісного стилю	46
Демчук О.О., Хупавцева Н.О. Метод проектів як засіб активізації діяльності студентів-психологів.....	48
Демянюк О.Б. Образ світу в контексті проблеми буття людини і її відношення зі світом	51
Донченко О.С. Креативність в контексті педагогічної творчості вихователя дошкільного навчального закладу.....	55
Дружиніна І.А. Проблема професійної підготовки студентів-психологів: теоретико-прикладний аспект.....	59
Єфимець О.О., Демчук О.О. До проблеми емоційного інтелекту студентів	62
Івашкевич Е.З., Михальчук Н.О. Сенситивність та соціальна уява в структурі соціального інтелекту майбутнього психолога.....	65
Козачок К.В., Романюк В.Л. Особливості післяопераційного стресу у пацієнтів із захворюванням жовчних шляхів в умовах хірургічного відділення	68
Кондратюк А.Ю., Литвиненко С.А. Гендерні відмінності самореалізації особистості в юнацькому віці	73
Корчакова Н.В. Ранні витоки про соціальності.....	75
Крюкова Л.В. Вплив емоційних чинників на соціально-психологічну адаптованість молодших школярів.....	80
Кулаков Р.С. Психологічний аналіз самооцінки та рівня домагань у структурі професійного самовизначення старшокласників	83
Кулакова Л.М. Психологічні аспекти дослідження почуття власної гідності у молодшому шкільному віці.....	87
Макаруч М.Ю., Федорчук С.В., Чікіна Л.В., Трушина В.А. Зв'язки ефективності виконання вправ на уявну ротацію з короткочасною пам'яттю у жінок	90
Макаруч М.Ю., Федорчук С.В., Чікіна Л.В., Трушина В.А. Успішність уявної ротації простих і складних геометричних об'єктів у жінок і чоловіків із різним рівнем інтелекту.....	93
Мамчук Л.П., Ямницький В.М. Творчість та творчі здібності особистості у сучасній психології.....	96
Марчук Ю.С., Созонюк О.С. Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	100
Мельник А.М. Аналіз психологічних механізмів зниження тривожності студентів коледжу через призму соціальних агентів: сім'ю, освіту та соціум.....	102
Мичко М.В., Ямницький В.М. Вплив соціального страху на формування особистості в юнацькому віці.....	105
Назаревич В.В. Формування соціальної ідентичності в гандикапних клієнтів у процесі психологічного супроводу ...	109
Новік Л.О. Психологічні основи формування іміджу у студентів-психологів у процесі фахової підготовки.....	112
Ногачевська І.О. Потенціал бібліотерапії у психотерапевтичній допомозі молоді	115
Озарчук О.І., Назарець Л.М. Психологічні основи профілактики суїцидальної поведінки у підлітковому віці.....	118
Осипчук О.П. Особливості розуміння моральних аспектів ситуації у молодшому шкільному віці	120
Павелків В.Р., Панасюк В.М. Теоретико-методологічна характеристика девіацій молодіжного середовища	124
Рудюк О.В. Верифікація концепту «психологічне здоров'я» у площині аналізу подолання кризи втрати роботи у безробітних	127
Семенюк О.А., Безлюдна В.І. Розвиток та корекція емоційної готовності дітей до шкільного навчання	131
Смалько Ф.В., Ямницький В.М. Сучасні аспекти вивчення поведінкової та вербальної агресії	135
Созонюк О.С. Розвиток готовності майбутніх психологів до особистісно зорієнтованого спілкування.....	138
Ставицька О.Г., Шиманська Ю.Ю. Особливості застосування методів психологічного впливу на особистість у професійній діяльності слідчого	141
Степанчук І.А., Литвиненко С.А. Психологічні особливості розвитку смислової сфери особистості в юнацькому віці	144

Стернійчук М.Ю., Литвиненко С.А. Психологічні особливості впливу батьківських фігур на становлення ідентичності доньки	147
Сторож О.В. Технологія розвитку творчої соціалізації старшокласників	150
Сушинська Т.С. Особливості довільної невербальної експресії дітей з різними типами образу "Я"	154
Федоренко Р.П. Вплив фінансової незалежності жінки на сексуальні взаємини	158
Федюк Т.М., Безлюдна В.І. Психологічні особливості соціалізації дітей з вадами слуху	161
Шевчик О.М., Немеш О.М. Психологічні особливості тривожності у старшокласників.....	163
Шпак С.Г. Особливості виникнення стресу у молодших школярів в процесі адаптації.....	166
Ямницький О.В. Розвиток психологічної науки та професійної підготовки психологів у Фінляндії	170
Яцюк Г.В. Розвиток когнітивно-мотиваційних основ інтимної сфери людини	173
Відомості про авторів	176

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 3

Заснований у 2013 р.

Редактор збірника **Павелків Р.В.**

Відповідальний за підготовку збірника до видання **Воробйов А.М.**

Технічний редактор **Суходольський В.І.**

Комп'ютерна верстка **Суходольський В.І.**

Здано до набору 04.12.2014 р. Підписано до друку 10.12.2014 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 23,4. Наклад 100 прим.

Адреса: 33028 м. Рівне, вул. Ст.Бандери, 20
e-mail: dokacentr@mail.ru

Видавництво ТЗОВ «Дока центр»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
Серія РВ № 54 від 09.09.2011.

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 3. – Рівне:
Видавництво ТЗОВ «Дока центр», 2014. – 182 с.**

ISBN 978-966-2695-01-4

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної науки.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, психологів закладів освіти, практикуючих психологів, вчителів та керівників закладів освіти, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК 159.9

ББК 88